

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Наталія Мирончук

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка

Розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) в сучасному світі набуває більшої актуальності. Цифрові помічники, аналітичні алгоритми, генеративні моделі оптимізують навчальні та управлінські процеси, розширюють доступ до освітніх послуг, забезпечують автоматизацію рутинних завдань, змінюють формат взаємодії між суб'єктами освітньої діяльності, сприяють персоналізації навчання.

Позитивними здобутками ШІ є можливості автоматизації та оптимізації рішень, оперативне виявлення сфер для вдосконалення, швидкий доступ до цінної інформації, розвиток інтерактивних освітніх матеріалів, генерування цікавих ідей, можливість формулювати прогнози та ін. Штучний інтелект набуває активного використання у діяльності різних компаній, підприємств, окремих категорій працівників. Оприлюднені МОН України [6] дані свідчать про те, що 76 % педагогів хоча б один раз використовували ШІ у своїй діяльності з метою підготовки до навчальних занять, створення тестів для рівня знань учнів, у позаурочній роботі.

Інструменти штучного інтелекту допомагають студентам у виконанні різноманітних академічних завдань – від виправлення/корегування речень, написання текстів до розв'язання математичних завдань, конструювання різних моделей. Здобувачі освіти використовують штучний інтелект для виконання домашніх завдань, їх перевірки, генерування ідей, підготовки творчих робіт, іспитів, написання дипломних робіт тощо. Допомога ШІ робить навчання для здобувачів освіти менш стресовим і витратним за часом.

Водночас 39% педагогів, за даними проведеного МОН України опитування, не планують напряму рекомендувати учням використовувати ШІ у навчанні. Це зумовлено наявністю етичних питань, пов'язаних із використанням ШІ: авторство робіт, академічна доброчесність, істинність даних, достовірність фактів, відповідальність, захист персональних даних, обмеження автономії педагога, формування критичного мислення та ін.

На основі аналізу студентських робіт (завдання з укладання списку сучасних джерел за відповідною тематикою; статті, дипломні роботи) виокремлено та узагальнено типові помилки, допущені внаслідок

некритичного використання штучного інтелекту, зокрема ChatGPT). Такими помилками є:

1) фальсифікація джерел – ШІ створює джерела, які не існують, але виглядають правдоподібно: змінює прізвище або ініціали; вказує видавництво, якого не існувало у визначений рік публікації статті/книги; створює неіснуючу працю (наприклад: Дьюї Дж. Психологія і педагогіка мислення. Київ: Наш час, 2018. 256 с.; Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Веселка, 2016. 288 с.; Бех І. Д. Емоційний розвиток особистості в освіті. Київ: Либідь, 2019. 224 с.);

2) некоректність подання інформації та посилання на використане джерело – надана ШІ інформація має узагальнений характер і не відповідає змісту праці, на яку зроблено посилання;

3) вигадані/приблизні статистичні дані, які неможливо підтвердити відповідними джерелами;

4) неправильне оформлення джерела (змішані стилі, неповна адреса джерела, порушення стилю) та ін.

Дослідники (А. Дутко [1], Л. Куцак [2], О. Намясенко [4] та ін.) до етичних ризиків у використанні ШІ включають питання конфіденційності даних; зниження когнітивних здібностей, креативності та критичного мислення педагогів і здобувачів освіти; можлива наявність авторських прав служби штучного інтелекту на створені ним зображення; невідповідність тексту і створених до них зображень тощо.

І. Кушко, Ю. Романуха наголошують на дотриманні низки принципів академічної доброчесності у використанні ШІ в освітньому середовищі: відсутність копіювання чужих робіт без відповідного посилання; неупередженість в оцінці роботи здобувачів освіти, педагогів; відкритість у своїх діях і намірах, зокрема в публікаціях та обговореннях; сумлінність у виконанні своїх обов'язків [3, с. 165].

Розглядаючи проблему використання штучного інтелекту в системі сучасної освіти, О. Огірко та І. Огірко визначають головні духовно-моральні принципи штучного інтелекту в наукових дослідженнях. Вони наголошують на відповідальному використанні штучного інтелекту. Дослідники визначають тривалість і складність процесу встановлення етичних норм для функціонування систем ШІ через «багатозначність, абстрактність, унікальність та складність структури людських цінностей». Водночас наголошують на необхідності усвідомлення кожною особистістю соціальної та моральної відповідальності у своїй діяльності [5, с. 163-164].

Дослідники (І. Кушко, А. Мадей, А. Майзеліс, О. Огірко, Ю. Романуха та інші) сходяться у думці про те, що працівників

необхідно забезпечити високим рівнем спеціалізованих знань, розвивати в них навички працювати в умовах автоматизації знань, вчити критично осмислювати продукти діяльності штучного інтелекту. Важливо пам'ятати, що ШІ – це інструмент, використання якого має ґрунтуватися на принципах відповідальності, етичності, добросовісності, критичності.

Як приклад ШІ, який часто використовується студентами і є потужним інструментом у навчанні, визначимо ChatGPT. Окреслимо деякі прийоми роботи з цим інструментом:

- 1) аналіз та перевірка інформації з різних джерел;
- 2) критична оцінка посилань, бібліографії, їх точності й наукової коректності;
- 3) пошук і перевірка джерел з допомогою пошукових інструментів;
- 4) інтерактивні дискусії з ChatGPT (постановка запитань, заперечення, уточнення аспектів) та ін.

Важливими етичними засадами виконання навчальних завдань є принцип самостійної та відповідальності, академічної чесності, критичного мислення, обґрунтованого використання різних інструментів цифрової освіти та ін.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що проблема формування етичних засад використання штучного інтелекту в освітній діяльності є актуальною. Існує потреба розвитку технологічної грамотності суб'єктів освітньої діяльності, критичного осмислення, довіри і відповідального ставлення до використання цифрових інструментів у процесі навчання. Оцінюючи продукти діяльності здобувачів освіти, викладач має звертати увагу на коректність джерела інформації, його бібліографії (точність прізвища та ініціалів, назву праці, рік видання, місто видання, видавництво); ставити вимогу студентам вказувати посилання на використані тексти, методики, рисунки, моделі, таблиці. Для зменшення негативних викликів доцільно також установлювати етичні правила виконання академічних завдань, ознайомлювати студентів з базовими принципами роботи зі штучним інтелектом, розвивати навички критичного мислення, застосовувати гібридні моделі навчання для збереження людських контактів і розвитку емоційного інтелекту.

Література

1. Дутко А.О. Переваги та недоліки використання штучного інтелекту в закладах вищої освіти. *Штучний інтелект у вищій освіті: ризики та перспективи інтеграції: матеріали всеукраїнського*

науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 1 липня – 11 серпня 2024 року. Львів–Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 89-91.

2. Куцак Л. В. Штучний інтелект у сучасній освіті: перспективи застосування та виклики. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 2025. №74, Р. 27-37. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2024-74-27-37>

3. Кушко І., Романуха Ю. Академічна доброчесність і штучний інтелект в освітній діяльності. *Штучний інтелект у вищій освіті: ризики та перспективи інтеграції*: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 1 липня – 11 серпня 2024 року. Львів–Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 164-167.

4. Намясенко О. К. Етичні аспекти та принципи застосування штучного інтелекту у вищій школі. *Штучний інтелект у вищій освіті: ризики та перспективи інтеграції*: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 1 липня – 11 серпня 2024 року. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 215-219.

5. Огірко О. В., Огірко І. В. Духовно-моральні принципи штучного інтелекту. Системи та засоби штучного інтелекту: тези доповідей Міжнародної наукової конференції «Штучний інтелект: досягнення, виклики та ризики». Київ: ІІІШ «Наука і освіта», 2024. С. 160-172.

6. Як українські школи використовують штучний інтелект: результати всеукраїнського дослідження. 2023. URL: <https://nus.org.ua/2023/12/20/76-uchyteliv-i-85-uchniv-hocha-b-raz-korystuvalysya-mozhlyvostyamy-shtuchnogo-intelektu-rezultaty-doslidzhennya/>